Beytulhikme Int J Phil 16 (2) 2026
Doi: 10.29228/beytulhikme.90421
Research Article: 829-854

Ockhamlı William'dan Foucault'ya Nominalizmin Tarihsel-Politik Serüveni

The Historical-Political Journey of Nominalism from William of Ockham to Foucault

CİHAN PALANCI
Munzur University

Received: 05.04.2026 | Accepted: 29.06.2026

Abstract: Nominalism is one of the fundamental ontological-epistemological trajectories that crystallized within Medieval philosophy and played a decisive role in the constitution of modern thought. Rooted in the Ancient Greek debate on universals, this concept attained a systematic structure during the Middle Ages, becoming a horizon that defines the boundaries of modern philosophical practices. Various philosophical and political traditions have problematized established philosophical orthodoxy through the conceptual possibilities offered by nominalism. This study examines the reception of nominalism by different thinkers within the framework of critical theories, specifically focusing on Michel Foucault's "historical nominalism." Furthermore, the article analyzes how nominalism, as one of the most potent theoretical foundations of anti-essentialist thought, nourishes the ontological ground of contemporary social movements and how the legacy of William of Ockham is reproduced within an "oppositional habitus".

Keywords: Medieval philosophy, universals, nominalism, William of Ockham, Foucault.

Beytulhikme An International Journal of Philosophy

✉ Cihan Palancı
Munzur Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
62000, Tunceli, Türkiye | cihanpalanci@munzur.edu.tr

Giriş

Tümeller (evrenseller) tartışmasının tecessümü ve onto-politik bir tartışmanın nesnesi olması Antik Yunan'a ve Orta Çağ'a dayanır. Bununla birlikte kavramın Antik Yunan'dan Orta Çağ'a tevarüs etmesiyle birlikte skolastiğin sahnesinde yürütülen tartışmaların çoğu ontolojik olduğu kadar teolojik ve politiktir. Kilisenin siyasal statüsü ve müesses nizamın meşruiyeti bu tartışmaların gerisindeki asıl motivasyondur. İlerleyen dönemlerde zaten tartışmanın bir kutbu olan nominalizmin (adcılık) ontolojide yarattığı değişimin politik alana olan yansımaları düşünürler tarafından ifade edilmiştir. Nominalizm göreceğimiz üzere 14. yüzyıla kadar süren ana akım anlatıyı sarsmış ve kimilerine göre Rönesans'ın kapılarını Avrupa'ya aralamıştır. Bununla birlikte kavramın önemi ve çağdaş felsefi tartışmalarda yeri kısmen sınırlıdır. Lakin son dönem çağdaş toplumsal hareketlerin (feminizm, ırkçılık karşıtlığı, çevre hareketi, cinsiyet politikaları vd.) yükselişiyle birlikte kuramsal metinlerde nominalizm yeniden dolaşıma girmiştir. Bahsettiğimiz toplumsal hareketlerin nominalizmden haberdar olmasının temel nedeni de aslında Foucault'nun kavrama yaptığı iade-i itibardır. Foucault göreceğimiz üzere kendisine yakıştırılan tüm sıfatları reddetme eğilimindeyken bir nominalist olarak adlandırılmasına karşı hiç alınganlık göstermemiş ve bu etiketi olduğu gibi kabul etmiştir.

Tümeller ile ilgili geleneksel olarak yapılan, nesnelerin hangi özelliklerine göre nasıl sınıflandırılacakları ya da bunun mümkün olup olmadığı yani ontolojik statü meselesiyle ilgili tartışmalar, özellikle analitik felsefe geleneği tarafından "steril" bir alanda hala yapılmaktadır. Bununla birlikte tümeller tartışmasının bir nesnesi olan nominalizm zaman içerisinde bu kabuğu kırmış ve onto-politik bir odağa evrilmiştir. Bu onto-politik hat bize hem bir içkinlik düzlemi vaat eder hem de bu içkinlikle bağlantılı olarak genel olarak anti-özcü bir bakış açısı kazandırır. Dolayısıyla bu içkinlik statüsü sebebiyle, ilişkiselliklerin kurucu önemi, meseleleri öte katmanlara havale etmeme fikri ve her boyuttaki ortodoksinin karşısında konumlanmak bir ödev haline gelir. Makaledeki amaç da bu minvalde kavramın heybesinde yer alan tarihsel yükleri kısmen boşaltmak ve Orta Çağ'ın dehlizlerinden günümüze projeksiyon olabilecek işlevlerinin altını çizmek olacaktır. Bununla birlikte kavramın heybesine yeni yükler yüklenecek ve özellikle Foucault'nun iktidar kavramsallaştırmasının nominalizmle olan rabıtasının

tümel kavramların altını nasıl oyduğu belirtilecektir.

Foucault bilindiği üzere bilgi rejimlerinin tarihsel oluşum koşullarını araştırırken sadece bilgi nesnelerinin ortaya çıkışı ya da bunların araştırılmasının yöntemsel analiziyle ilgilenmemiş asıl olarak bilgi nesnelerinin neden "araştırılmaya değer olduğuna" ve neden tarihin o anında sorunsallaştırıldığına bakmıştır. Bu perspektiften, tarihsel epistemolojilerin oluşum süreci, epistemoloji disiplininin kapsamını aşan bir haleye bürünür. Dolayısıyla Foucault'nun yaptığı şey belirli bilim nesnelerinin oluşumunun derin izlerini (epistemeleri) açığa çıkarmaktır. Söylem, söylemin sınırlarını aşan ilişkisellikler ile kurulur ve bu Foucault için eleştirel ontolojinin kapılarını açan bir imkâna dönüşür. Makale bu anlamıyla nominalizmi tarihsel epistemolojilerin aydınlatılması açısından benimsemekte ve bu epistemolojilerin tarihsel ontolojilerle olan kurucu ilişkisini, toplumsal kimlikler üzerinden eleştirel bir tarzda serimlemeye çalışmaktadır. Nominalizm kavramını toplumsal kimlikler-ontolojiler ile birlikte düşünmekteki niyetimiz de buradan kaynaklanır. Nominalist yaklaşımla birlikte kavramların neredeyse birer "ölü bilgi nesneleri" gibi algılamanın doğru olmadığı ve belirli maddi tarihsel koşullarla inşa edildikleri gösterilmiştir. Dolayısıyla makale açısından toplumsal kimlikleri tanımlama biçimleri de bundan azade değildir. Geniş bir tarihsel izlekte süren tartışmada "ayağımızı bastığımız" yer "şimdi ve burasıdır" dolayısıyla sadece Foucaultcu terminolojinin kendinde olan politik hat takip edilmemiş aynı zamanda toplumsal formasyonun her ögesinin birbiriyle olan koşullu, maddi, ilişkisel inşasının zemininin bizzat politik olduğu iddia edilmiştir. Bu iddia doğaldır ki eleştirel bir analizle gerçekleştirilmeye çalışılmış ve bilginin ve kavramların oluşumunda güç yapılarının etkisi ve bireylerin yaşamlarındaki tikel deneyimlerinin gerisindeki kurucu ilişkilerin bütünlüğü dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Bu bakış açısına göre, tözsel kabul edilen kavramlar aslında, oldukça karmaşık bir ilişkisellikle, stratejilerle ve farklı etki noktalarıyla süreç dâhilinde inşa edilmiştir. Bu minvalde hakikat artık bir keşif değil birçok etki katmanıyla bir tür isimlendirme olacaktır. Tam bu noktada bahsedilen toplumsal hareketler için nominalizmin bir tür epistemolojik ve yöntemsel topografya olmasına değinmek zaruridir. Buna karşın makalenin kapsamını aşması ve başka bir makalenin konusu olması bakımından bu değini kısa tutulacaktır. Bilindiği üzere kimlik siyasetinin kuramsal katmanlılığının en

önemli sebebi, bu hareketlerin eleştirel teoriler için bir tür kesişim noktası ve tartışma yatağı haline gelmesidir. Nominalizm de bu anlamda bu tartışmaların önemli köşe taşlarından biridir. Toplumsal kimlikler belirli bir söylemin dışındaki pratiklerle hangi "iktidar ekonomisinin" içerisinde inşa edilmiştir? Bilgi ve iktidar insan bedenini nasıl haritalayıp nesneleştirmiştir? Bu inşa edilmiş kimlikler hakkında hangi bilginin doğru hangisinin yanlış olduğunu kimler karar vermiştir? Bu gibi sorular aslında tartışmanın en temel noktalarıdır. Klasik nominalizmdeki doğal alanda türler, kategoriler yoktur savının modern politik-toplumsal yaşamdaki nominalist karşılığı, kavramların ve kimliklerin aslında birer töz olarak var olmalarının ötesinde, iktidar ilişkileri tarafından üretildiği üzerinedir. Buna binaen toplumsal cinsiyet ve kimlik sanki hep varmış ve hep buradaymış gibi bir anlam rejimine dâhil edilirken, yeni toplumsal hareketler buna tüm gücüyle muhalefet eder. Son söz; Deleuze'ün ifade ettiği, felsefenin kavram yaratma işlevi dışında, bize göre unutulmuş kavramları tekrardan hatırlanır hale getirmek gibi bir görevinin de olduğu meselesi, nominalizm için kanımızca makalenin en önemli görevidir.

1. Antik Yunan'da ve Orta Çağ'da Tümeller Tartışması

Felsefede tümeller (evrenseller) tartışmasının fitilini ateşleyen bilinen ilk diyaloglardan biri, Platon'un tümeller öğretisine karşı Antisthenes'in "Atı görüyorum fakat atlık ideasını göremiyorum." ifadesidir. Antisthenes tarihte ünlü Kynikler okulunun kurucusudur ve felsefe tarihi kadar eski bu tartışmayı başlatan kişilerden birisidir. Genel kavramlara karşı tikelin hakikati, sonrasında nominalizm olarak adlandırılacak ve kavramın ilk mihmandarlarından birisi Antisthenes olacaktır (Aster, 2005, s. 222). Tümele karşı tikelin gerçekliği ya da genele karşı özelin önceliği bu tartışmanın en temel nirengi noktasıdır. Tümel kavramı Cevizci'ye göre, istisna kabul etmeden bir sınıfın tüm üyeleri için geçerli olan, genel ve sınırsız olan, birçok bireysel şeye yüklenebilir ve kendisi sayesinde bu şeylerin bir sınıf içinde toplandığı sıfattır. Tümel, birçok nesne için kullanılan genel bir kavram ve bu nesnelerin ortak özelliklerini içeren bir niteliktir (Cevizci, 2002, ss. 1046-1047). Tümeller tartışmasının başlangıcı doğadaki nesneleri ve canlıları benzerliklerine göre birleştirme, ayırma, özelliklerini belirleme ve buna göre belirli kategoriler oluşturma üzerinedir. Sonrasında hem kısmen antik dönemi içine alan hem de Orta Çağ'ın tümünde en önemli tartışma

alanlarından biri olan "nesnelerin ontolojik statüsü" meselesine evrilmiştir. Göreceğimiz üzere sınıflandırmadan ontolojiye yürüyen bu hattın son noktada varacağı yer siyasetin sahnesidir. Tüm bu tartışmaların gerisindeki asıl motivasyon Orta Çağ'daki hegemonya savaşları ve politik cereyanlardır.

Tümeller tartışması Platon ile başlamış ve Aristoteles'in dâhil olmasıyla tarih sahnesine çıkmıştır diyebiliriz. Platon Devlet eserinin onuncu kitabında, tümellerle ilgili oldukça açıklayıcı şeyler söylemiştir. Platon aynı adı verdiğimiz farklı nesnelerin hepsini içine alan bir ideadan, bir kalıptan bahseder. Platon'a göre örneğin sedirler ve masaları kapsayan bir sedir ideası ve masa ideası vardır. Masayı ve sediri yapan ustalar aslında bu idealara göre eserini ortaya çıkarırlar. Platon tıpkı masa ve sedir yapan işçi gibi bu nesnelerin ideasını da yapan bir büyük ustadan bahseder. Bu usta sadece masa ve sedir ideası yapmaz, yeryüzünde ve gökyüzündeki her şeyin ideası bu ustanın tezgâhından geçer. Tüm bu idealar Platon'a göre asıl olandır ve diğerleri bu ideaların ancak sönük bir taklididir (Platon, 2014, ss. 336-337). Platon'un burada idealar diye adlandırdığı şey bizim tartışmamızda tümellere denk düşer. Ona göre idealar-tümeller asıl olandır ve yeryüzünde var olan diğer her şey bu ideaların silik birer taklidi durumundadırlar. Platon Devlet eserindeki ünlü mağara alegorisinde ideaların asıllığını daha komplike bir şekilde anlatır. Yedinci Kitap'ta mağara içerisinde yaşayan insanlar arkadaki ateşin aydınlığıyla bulundukları mağarada ancak gölgeleri görebilir ve onlara verdikleri adlarla gerçek nesneleri anlattıklarını sanırlar. Fakat bunlardan birisi mağaradan çıkıp gerçek dünyayla göz göze geldiği anda biraz önce mağarada gördüklerinin hiçbirinin gerçek olmadığını asıl gerçeğin mağaranın dışı olduğunu anlar (Platon, 2014, s. 232). Hegel, Platon'un tümellerinin ya da idealarının varlığın özleri olduğunu, örneğin insan, hayvan gibi tüm reel varlıkların bunların idealarından türediğini dolayısıyla varoluşun tekilleşmesiyle yani önce ideaların sonra tikellerin meydana gelmesiyle reel dünyanın ortaya çıktığını belirtir. Bizler bir şeye dair bir tasarım oluşturur ve örneğin ona mavi deriz. Tümeller tartışmasında realizm (daha yaygın kullanımla kavramsal realizm) bir anlamda değişmemeyi, fani olmamayı ve biricik olmayı imler (Hegel, 2021, s. 91).

Platon'un realizm öğretisinin sonrasında Aristoteles karşı bir argümanla literatürde ılımlı realizm olarak adlandırılan kuramını oluşturmuştur. Ilımlı realizmle Aristoteles kimilerine göre Platon'un sert realizmiyle

nominalizm arasında bir yerde durur. O, tikele öncel olan ideaların varlığını onaylarken bu ideaların tikelden bağımsız bir yerde konumlandığını kabul etmez. Bununla birlikte Aristoteles oldukça katmanlı bir serimlemeyle özellikle *Kategoriler* eserinde göreli olarak içkin bir realizmin temellerini atar. O, yeryüzüne bakıp tek tek tikelleri işaret eder ve bu tikellerin özleriyle ilgili bir tartışma başlatır. Aristoteles, özler arasında bir hiyerarşi oluşturarak örneğin insan ya da at gibi varlıkları, yani görebildiğimiz, işaret edebildiğimiz varlıkların özünü birinci öz olarak işaretler. Bunu dışında birinci öz içinde yer alan türler vardır ve bu türler hiyerarşik olarak ikincildir. Örneğin insan türü ya da hayvan türü gibi. Aristoteles ikinci özü olanların birinci olanlardan türetildiğini ifade ederek somut tikelleri hakikatin merkezine koyar. Bunun dışında başka bir kategori cins kategorisidir. Aristoteles'e göre örneğin ağaç bir tür iken bitki bir cins kategorisidir. Türler cins için dayanaktır ve daha gerçektirler ya da onun ifadesiyle türün cinsten daha fazla öz olduğu mutlaktır, başka bir ifadeyle tür ilk özlere cinslerden daha yakındır (Aristoteles, 2017, ss. 23-25). Aristoteles'in oldukça girift bir kategorizasyon şeması oluşturması aslında yoğun bir anti-Platoncu reflekse dayanır. Bu çaba en özünde varlıkların bilinebileceğine olan inançtan kaynaklıdır. Aristoteles sadece varlıkları sınıflandırmaz ayrıca Metafizik eserinde aynı zamanda bu sınıflandırılan varlıkları hangi bilimler dolayımıyla bilebileceğimizi de bize gösterir.

> Mademki her bir bilimin bir biçimde nesnesini tanıması ve bunu bir başlangıç noktası olarak kullanması zorunlu, doğayı inceleyenin onu nasıl tanımlaması gerektiği ve *ousianın* ifadesini nasıl ele alması gerektiği... Mademki var olan ve müstakil olmak bakımından var olanın bir bilimi vardır, bunun fizik ile aynı mı olduğu yoksa başka bir bilim olarak mı ele alınması gerektiği incelenmeli. İmdi fizik devinimin ilkesini kendi içinde taşıyanlara dairdir, teoretik bir bilim olan matematik ise kalıcı olan ama müstakil olmayanlara. O zaman, müstakil ve devinimsiz olanlara dair, bu ikisinden başka bir bilim vardır. (Aristoteles, 2017, s. 265)

Loux, tümellerin ontolojik olarak örnekleme (tikele) bağımlı olduklarını ifade eder. Tikeller, tümeller için metafiziksel dayanaklardır. Bu düşünce Antik Yunan'da tikel dayanak kelimesinin içine yerleşiktir. Bu terim ***hupokeimenon*** yani "altında yatan şey" anlamına gelir (Loux, 2009, s. 191). Aristoteles tümellerle ilgili bu sistematiğin gözlemlenebileceğini ve

ampirik olarak tespit edilebileceğini ifade eder. Ona göre, Platon'un idealar teorisindeki temel nirengi noktası olan, ideaların varlıktan ayrılması ve onların zihin dışında herhangi bir şeyle kavranamayacağı fikri yanlıştır. Duyunun değişkenliğine karşın aklın yetisiyle ulaşılabilecek olan idealar bir anlamda başka âlemlerden bizlere seslenir. Dolayısıyla Aristoteles, Platoncu görüşün ideaları bu dünyadan ayırıp özerkleştirerek bizi tümeller hakkında gerçek bir kavrayıştan uzaklaştırdığını belirtir (Loux, 2009, s. 189).

Orta Çağ'daki tümeller meselesini felsefe tarihçileri genel olarak üç ana hat üzerinden açıklarlar. İlki tümel kavramların Tanrısal ideler olarak tikellerden önce geldiğini savunan ve tikellerden bağımsız bir realiteleri olduğunu ifade eden sert-aşırı realizmdir. İkinci hat tümellerin tikellere içkin olduğunu söyleyen lakin yine tikelden önce gelen ona özünü veren, tikelden özerk bir var oluşu olmayan ılımlı realizmdir. Son olarak tümellerin sadece bir ad olduğunu ifade eden ve varlıklarını tikellere borçlu, sübjektif kavramlar olduğunun altını çizen nominalizm hattıdır (Gökberk, 2010, s. 144).

Kavramsal ya da aşırı realizmin en önemli temsilcilerinden birisi olan Anselmus (1033-1109) anlayayım diye inanıyorum (*Credo ut intelligam*) önermesiyle felsefi tartışmasını başlatır. Ona göre akıl ve inanç bilginin iki kaynağıdır ve bilginin ilk hali duyularla elde edilir. Anselmus'a göre duyularla elde edilen bilgi son kertede yanıltıcı olabilir bunun sebebi duyuların kusurlarından öte iç duyunun (*sensus inıterior*) yanılgısından kaynaklıdır. Anselmus örneğin, bir çocuğun ağzı açık bir canavar yontusundan korkmasının nedenini bir duyu olan gözde değil -göz sonuçta görevini yapmış ve nesneyi iletmiştir- çocuğun iç duyusunda arar. Doğru ya da yanlış ancak anlatımda mevcuttur bu da akla dayanır, akıl duyularla gelen nesnelerin ham bilgisini anlamlı hale getirir ve dille ifade eder. Anselmus'a göre *rectitudo* (doğruluk, uygunluk) nesnenin olduğu gibi aktarılmasıyla mümkün olur, çoğunlukla yanlış aktarılan nesnelerin bilgisi hakikati örseler. Hakikat, bilginin sağınlığı (*rectitudo)* ise bu sağınlık sadece zihinsel olarak kavranabilir. Anlatımın doğru olması nesnelerle kurulan bir ilişkidir ve anlatımdaki hakikatin varlığı aslında nesnelerin de bir hakikati olduğunu gösterir. Nesnelerin bu hakikatinin sebebi Tanrı'dır. Tanrı biricik ve en yüce hakikattir. Anselmus işte tam burada öncelikle bilmek ve anlamak için inanmak gerektiğini vurgulamıştır. İnsan inandığını anlayarak Tanrı'nın görme biçimine yaklaşır ve kavrayışı artar (Çotuksöken & Babür, 1993, ss. 152-153).

Anselmus örneğin, yararlanmak istediğimiz iyi şeylerin nereden geldiğini sorgulamanın doğal olduğunu belirtir. Çok sayıda ve nitelik olarak farklı birçok iyilik duyularla hissedilip akılla kavrandığında, bu iyiliklerin kökeninde mükemmel olan tek ve büyük bir iyiliğin varlığını saltık bir biçimde anlarız. İyi olan her şey onun sayesinde iyidir ve sadece o, hiçbir dolayıma ihtiyaç duymadan kendiliğinden iyidir. Anselmus'a göre bu iyi Tanrısaldır ve ondan gelmektedir (Gilson, 2007, s. 242).

Aristotelesçilik ve ılımlı realizm Orta Çağ dünyasında uzunca bir dönem en önemli hegemonik söylem oldu. Katı realizmin açmazları ve dogmaları Aristoteles ile aşılmaya çalışılmış ve kutsal kitap ile Aristoteles bir şekilde uzlaştırılmak istenmiştir. Le Goff *Ortaçağda Entelektüeller* adlı eserinde Büyük Albert'in şu ifadeleriyle o dönem için Aristoteles felsefesinin gücünü gösterir: "Eğer bir kimse Aristoteles'in bir tanrı olduğunu düşünüyorsa, onun yanılmadığına inanmak zorundadır. Ama eğer Aristoteles'in bir insan olduğuna ikna olmuşsa, onun da bizim gibi yanılabileceğine kuşku yoktur." (Le Goff, 2017, s. 144). Aristoteles felsefesinin skolastiğin ikinci döneminde başat anlatı olmasının en önemli nedenlerinden biri, İslam düşünürlerinin eserleri ve çevirilerinin -özellikle, İbn Sînâ ve İbn Rüşd- Batı dünyasına aktarılmasıdır. Bu aktarım sayesinde Batı düşüncesinde Tanrı ile ilgili düşünceler büyük dönüşüm yaşar. Örneğin İbn Sînâ teoloji ile metafiziğin özdeşleşmesini reddederken her bilimin kendi alanı içerisinde kalarak, hangi görünüş o bilimin alanına giriyorsa bilim onunla ilgilenmelidir der. Görünüşleri aşan şeyler ise artık metafiziğin konusudur (Çotuksöken & Babür, 1993, s. 266). Lakin İslam filozoflarının Orta Çağ felsefesine olan etkisi ve belirleyiciliği Batı düşünce dünyasında önemli ölçüde görmezden gelinmiş ve Avrupa-Hıristiyan merkezli bakış açısı ne yazık ki burada tecessüm etmiştir. Dönmez, bu durumu önemli Orta Çağ felsefesi uzmanı Etienné Gilson dolayımı ile açıklar. Gilson'a göre bu dönemde yapılan felsefe aslında Hıristiyan teolojisiyle birbirini tamamlar nitelikte ve iç içedir. Hâlbuki Orta Çağ felsefenin oluşmasında İslam felsefesinin ve diğer başka kültür ve teolojilerin de katkısı aşikârdır. Dönmez, Gilson'un bir Aziz Thomasçı olmasına rağmen İbn Sina'nın, Aziz Thomas'a olan katkısını görmediğini ya da görmek istemediğini eserinde bizlere imler (Dönmez, 2004, s. 105, 98). Felsefenin ya da bilimin iktidarla olan ilişkisinin deşifre edilmesi bağlamında Gilson'un bu tavrı oldukça çarpıcıdır. Felsefe tarihi yazımında

bütünüyle objektif olunması pek mümkün görünmemekle birlikte en azından nesnel olguların tarafsız bir şekilde ortaya konulması elzemdir. Dönmez, Orta Çağ felsefesinin sadece Hıristiyan teolojisinin bir yansıması-destekleyicisi olmama durumunu, felsefenin kadim kavramlarının içeriğinin Grek felsefesinden farklı bir biçimde doldurulmasıyla ispatlar. Aertsen'e referansla Dönmez, varlık, ilk neden, nedensellik, zorunluluk, olabilirlik gibi kavramların Orta Çağ felsefesindeki içeriklendirilişinin Grekler'den farklı olduğunun altını çizer (Dönmez, 2004, s. 105). Dönmez *İslam Orta Çağı'ndan Latin Orta Çağ'a Felsefî Gezintiler* eserinde ise benzer bir saikle bu sefer geçmişe bizzat Aziz Thomas'a götürür ve bizi onun İbn Rüşd konusundaki ikircikli tavrıyla yüzleştirir. Thomas için Rüşd, Aristoteles'i yanlış yorumlayan bir sapkındır fakat dikkatli okuyucular Thomas'ın felsefesinin şekillenmesinde Rüşd'ün katkısını bilirler hatta Thomas itiraf edemese de gizli bir İbn Rüşdcüdür. Bununla birlikte Thomas'ın asıl amacı, Orta Çağ felsefesini Helenizm ve Hıristiyanlığın sentezi olarak yansıtmak ve bu anlamda Rüşd ve İbn Sina'nın katkılarını görmezden gelmektir (Dönmez, 2021, s. 24). Dönmez, 13. Yüzyılda altın çağını yaşayan Latin Orta Çağı'nın temellerinin 12. Yüzyılın sonundaki İslam felsefesiyle atıldığını belirtir. Burada özellikle İbn Rüşd'ün katkıları oldukça önemlidir. Bununla birlikte bu yüzyıl aynı zamanda büyük kutuplaşmaların yüzyılıdır. Bu kutuplaşmanın merkezinde ise İslam felsefesinin etkisi altında felsefe yapmaktan "gocunmayanlarla" karşısında olduklarını söyleyenler arasındadır. Dönmez önemli bir tespitle, İslam felsefesine mesafeli durmak isteyenlerin İbn Meymun üzerinden bir söylem geliştirdiklerini açıklar. Thomas'ın Tanrı kanıtlarından birini Meymun'dan aldığını iddia edenlerin asıl amacı aslında felsefi söylemi İslam düşüncesindense Yahudi külte bağlama niyetidir. Hâlbuki bu filozof bizzat İslam coğrafyasında yaşamış ve bu coğrafyanın kavramlarıyla felsefe yapmıştır. Bu tarz bir bağnazlık Dönmez açısından kabul edilemezdir. Herhangi bir filozofun dini aidiyetinin ötesinde belirleyici olan ortaya konan felsefi ayrımlar ve kavramlardır. Dönmez son olarak yine karşımıza çıkan iktidarın bilgiyle olan negatif ilişkisini serimler. Buna göre kilisenin felsefeye olan müdahalesi ve "dış mihrak" söylemiyle damgaladığı şey aslında Latin İbn Rüşdcülüğüdür (Dönmez, 2021, s. 26).

Bahsedilen katkıyı içkinleştirip, benzersizliğini görmek açısından İbn Sina'nın Aristoteles'in tümeller tartışmasına olan önemli müdahalelerinden

birini açıklamak makale açısından önemlidir. Buna göre; Aristoteles tümelin olabilmesinin koşulunu dış dünyada birden çok taşıyıcısı olma şartına bağlamıştı. Bu ayrıca duyumsamanın sonrasında ortaya çıkan bir durumu gerektiriyordu. Dolayısıyla tümel olabilmek için, herhangi bir tikelden edinilen duyum ya da anlamın farklı birçok tikelde de mevcut olması gerekiyordu. İbn Sina için bu temelde iki problemi bünyesinde barındırır. Bunlardan ilki; dış dünyada karşılığı olmayan, sadece zihnimizde oluşan önermeler, anlamlar, kıyasların tümel olup olmamasıyla ilgilidir. İkinci problem ise; Tanrı her şeyi biliyorken, O'nun bildiği bu çokluk, dış dünyada mevcut değilse acaba O gerçekte neyi bilmektedir? İbn Sina bu iki problemi aşmanın yolunu Aristoteles'in tümeller anlayışındaki "pek çok şey" ifadesini revize ederek aşar. O, tümelin tanımındaki "pek çok şey" ifadesini muhafaza etmekle birlikte, söz konusu çokluğu dış dünyada fiili olarak bulunması, muhtemel-imkân bakımından bulunması ve her iki halde de bulunmaması bakımından üçe ayırır. İlki için örnek insan iken, ikincisinin örneği Kaknüs kuşu (mitolojik bir kuş) ve son olarak üçüncüsünün örneği Güneş ve Ay'dır. Ona göre üçüncü örnekte tek bir örneklem-temsil olmasına rağmen hem Güneş hem de Ay aslında tümeldir. İbn Sina için, tümellerle kurgulanan anlam tümeldir ve zaman içerisinde zaten farklı tekilliklere yüklenebilme ihtimali mevcuttur. İkinci problem için ise İbn Sina'nın açılımı şöyledir; Tanrı evreni ve içindeki her şeyi kendilerine has sıfatlarla bilir ve böyle bir evreni ortaya çıkardığında evren ve içindekiler O'ndaki bilgiyle birebir örtüşürler. Dolayısıyla dini düşünce ve bilim bu anlamda birbiriyle çelişmez ve dini düşüncelere uygun bilimsel önermeler dolaşıma sokulmuş olur (Akkanat, 2016, s. 465). İbn Sina böylece Aristoteles'in tümeller ile ilgili ifade ettiği ve keskin bir ampirik şarta bağlı olan kuramını çok önemli bir müdahaleyle daha epistemolojik ve mantık hattına yönlendirir.

Tümeller tartışmasında ihmal edilmeyecek bir diğer kişi Abelardus'dur. Kavramcılık (*Konseptüalizm*) akımının kurucularından sayılan filozof sadece kendi dönemi içerisinde etkili olmamış modern dönemde de birçok filozof için -Kant, Locke, Hegel, Marx- ilham kaynağı olmuştur. Abelardus'un özellikle tümeller tartışmasındaki düğüm noktalarına getirdiği çözümler oldukça zihin açıcıdır. O, ne Platoncu sert realizmi benimser ne de kaba nominalizmin eşiğinde durur. Cevizci'ye göre Abelardus için tekil bir kişiye bir isim vermek onu adlandırmak pek de sorun yaratan bir

şey değildir fakat genel bir uzlaşımla birçok nesne ya da kişiyi ortak bir isimle adlandırdığımız anda belirli problemler ortaya çıkar. Sokrates kişisi gerçekten vardır ve o isimle çağrılır ama "insanlık" denilen tümel gerçekte var değildir ve bu durum kafa karışıklığı yaratır. Abelardus, nominalistler gibi tekil şeylerin gerçekliğini kabul eder fakat onların ifade ettiği gibi genel sözcüklerin-tümellerin olmadığını kabul etmez. Sorunun çözümü Abelardus'a göre, insanın soyutlama yapabilme yeteneğinin fark edilmesiyle çözülür. İnsan zihni örneğin, sadece Platon veya Sokrates bireylerinin kişisel özelliklerini kavramaz aynı zamanda bu kişilerin farklı ya da benzer özellikleriyle ilgili genelleştirmeler de yapar. Başka bir ifadeyle: "Çok sayıda birey benzer parça ya da yönlere sahip olduğundan, bu benzer parça ya da yönler, içi boş olmayan, anlamlı bir genel kavram için sağlam bir temel meydana getirirler." Bizler bu soyutlamalarla örneğin insan tümelinin hayvandan akıl yönüyle ayrıldığını kavrarız ve böylece akıllılığı ve hayvanlığı ayırt ederiz. Görüldüğü gibi Abelardus için, tümel kavramlar soyutlamalardır ve soyutlama oldukları müddetçe de gerçektirler (Cevizci, 2001, ss. 239-241).

Görüldüğü üzere Platoncu sert realizm sonrasında öncelikle İslam filozoflarının sayesinde Batı metafizikçilerinin rahlesinden geçen Aristotelesçilik, tümeller tartışmasını kısmen rasyonel bir zemine kaydırmıştır. Bununla birlikte asıl büyük kavga nominalistlerin tarih sahnesinde yerlerini sağlamlaştırmasıyla gerçekleşir. Hegel bu "kavga" ifadesinin sadece bir metafor olmadığını gerçekten de bu tartışmaların yumruk yumruğa bir temasa dönüşmemesi için bazı mekanlarda tarafların arasına tahtadan ahşap bir mekanizmanın kullanıldığını eserinde yazar (Hegel, 2021, s. 94). Nominalizmin tümeller meselesine olan ontolojik yaklaşımı gerçekten de kavga çıkaracak cinstendir. Skolastiğin özellikle Ockhamlı William'a kadarki döneminde genel olarak sert realizmin ılımlı realizmle revize edilmesi gibi, aslında statüko açısından çok da baş ağrıtmayan bir görüngüsü varken nominalizm bu habitusu sarsmıştır. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen sert gerilim, iki kampa bölünmüş çok tutkulu bir takım düşünürlerin epistemik tartışmalarının ötesinde kilise ile reformcuların kavgasıdır. Kilisenin organik düşünürleri ile karşı bloktakilerin tümeller üzerine olan çatışması aslında buz dağının sadece görünen yüzüdür. De Libera nominalizmin tümeller meselesindeki temel itiraz noktalarını ve sorularını oldukça özlü bir şekilde şöyle özetler:

> Tartışmalar, tümellerin gerçekten var olup olmadıklarını (*utrum universalia existant in re rum natura*) bireylerin dışında mı yoksa yalnızca onların içinde mi var olduklarını (*utrum habeant esse separatum a singularibus vel existant in suis singularibus*) tek ve aynı şeyin aynı anda birçok kişide var olup olamayacağını, ya da özellikle aynı tümelin bütünüyle (*secundum se totum*) her bir tikelinin içinde, sayısal olarak çoğalmadan var olup olamayacağını bilmeye asgari ölçüde yöneliktirler. Tümellerin bireylerden ayrı oldukları varsayılırsa, bunların yalnızca düşüncede mi var oldukları yoksa düşüncenin dışında (*extra intellectum*) da mı var oldukları sorulabilir. (De Libera, 2013, s. 124)

Ockhamlı William (yaklaşık 1285–1347) tarihte nominalist akımın en önemli temsilcisidir. William, Fransisken tarikatı üyesiydi ve özellikle Papa XXII. John'a olan muhalefetiyle gündeme gelmiş ve kiliseyle olan hasımlığı böylece başlamıştı. Papa ile olan anlaşmazlıklarının temelinde Fransiskenlerin yoksulluk doktrini ile ilgili kilisenin muhalefeti vardı. Sonrasında gelişen sert tartışmalar Ockhamlı için bir sürgün hayatı başlatmış ve Ludwig of Bavaria'nın koruması altına girmiştir (Shogimen, 2007, s. 1).

Literatürde pek değinilmese de Ockhamlı'nın tümeller karşısında tikele verdiği önem aslında Fransisken düşüncesinin köklerinde gerçek bireyler dolayımıyla zaten mevcuttu. Ockham aslında bu eski düşünceyi tekrardan gün yüzüne çıkardı. Hatta henüz Aristoteles ve Platon'un düşünceleri baskın unsur değilken somut bireyin varlığının önemi Hıristiyan dünyasında hep vurgulandı. Bununla birlikte özellikle Aristoteles'in eserlerinin Batı'ya dramatik bir şekilde girmesiyle birlikte Hıristiyan ortodoksisi yörünge değiştirdi ve özel olanın yerine evrensel olan, somut ve gerçek olanın yerine ise soyut olanı vurgulamaya yönelik eğilim güçlendi (White, 2001, ss. 278-279).

Şunu belirtmekte fayda var; nominalist gelenekte -özellikle Ockhamlı'da- öncelik, doğada evrensel bir şeyin olup olmadığını sorgulamak değildir. Öncelik bizlerin belirli genellik kategorilerini belirleme, sınıflandırma becerimizin araştırılmasıdır. Realist geleneğin önemli isimleri -Albertus Magnus ve John Duns Scotus vd.- doğada belirli bir evrensellik nüvesi ararlarken -örneğin Sokrates'teki insanlık ile Platon'daki insanlığın aynı şey olup olmaması gibi- Ockhamlı ve nominalist gelenek daha içkinci bir yerden tümeller tartışmasını ele aldılar (Brown, 2012, s. 30). Bu içkinlik düzlemi Ockhamlı'da, varlıksal, mantıksal ve dilsel alanda gerçekleşir. Bu

düzlemin aslında en merkezinde yer alan mefhum ise terimlerdir. Akıl yürütmek önermeler ile gerçekleşirken, önermeler de terimlerden mütevellittir. Ockhamlı'nın buradaki temel amacı terimin neliği, nasıl oluştuğu ve yapısının muhteviyatı ile ilgili sorulara yanıt aramaktır. Ockhamlı'da genel olarak söylem önemlidir çünkü varlıkla düşünmek ikiliği söylemde karşılaşırlar. Ona göre söylem-terim, yazılı, sözlü ve kavramsaldır ve asıl önemli olan söylemin kavramsal veçhesidir. Kavramsal veçheyi Ockhamlı zihinsel boyut olarak içeriklendirir. Yazılı ve sözlü niteliği ile genellikle söylemde (dilde) varlık kazanan terim, kavramsal terim olarak, doğal herhangi bir şeyi gösteren bir ruh izlenimi ya da kavramıdır ve aslında bir tür kavrayıştır (Çotuksöken & Babür, 1993, ss. 318-319). Bahsedildiği gibi bizlerin tüm bilgisi önermelerden oluşur. Önermeleri de terimlerle ifade ederiz, burada terimler tüm tartışmanın merkezinde yer alan tümellerdir. Terimler yerini tuttuğu nesnenin yani önermede vekili olduğu nesneyi temsil eder. Ockhamlı'ya göre, bu karmaşık ifade probleminde tümeller açısından asıl önemli olan ve tartışılması gereken *suppositio simplex* (basit-yalın yerine geçme) olarak ifade ettiği terimlerdir. Örneğin, insan bir türdür, cümlesindeki "insan" özel bir kişi değil tüm insanlık ya da topluluk anlamında kullanılır. *Suppositio simplex* ile Ockhamlı metafizik alana giriş yapar. Buradaki büyük tartışma tümeller tartışmasıdır. *Suppositio simplexler* için ortak olan nedir? Bu ortaklık evrensel midir? Evrensel olan bu tümellerin Platon'un ifade ettiği gibi tikellerden bağımsız bir ontolojileri mevcut mudur? Ockhamlı bu soruların cevabını var olan her şeye genel olandan değil özel olandan yola çıkarak verir. Dolayısıyla düşüncenin dışında gerçek olan her şey tikel ya da bireydir. Tüm tümeller, sınıflandırmalar yani cinsler ve türler gerçek değil sadece düşüncede var olan soyutlamalardır. Bununla birlikte tikeller ya da bireyler yine de zihin tarafından kategorilendirilir. Platon ve Sokrates birer bireydirler, belirli bir ortaklıkları vardır ve belirli bir yere kadar olan bu ortaklıktan dolayı ikisini de "insan" türü altında sınıflayabiliriz. Lakin bu ortaklık da bir yere kadardır, ikisi de aslında biricik ve kendine özgüdür. Dolayısıyla bilgimizi şekillendiren terimler ya da isimler birer işarettir ya da bunların yerine geçen ve bireylerin dilinde birer vekil ya da temsildirler. "Böylesi bir öğretide eninde sonunda her şey, söylemin terimlerinin veya isimlerinin yerine getirdikleri *suppositio personalis* (şahsi/kişisel yerine geçme) işlevine dayanmaktadır." Daha da açmak gerekirse bizlerin

örneğin Sokrates'le ilgili belirgin bir fikrimiz yoksa ya da yüzeyselse onu gördüğümüzde aklımıza sadece "insan" kavramı gelir. Burada "insan" sadece bir kavramdır ve yüzeyseldir çünkü Sokrates'i Platon'dan ayırt etmemize yardımcı olmaz. Bununla birlikte Sokrates'i gerçekten tanıyorsam, onu diğer insanlardan ayırt edebiliyorsam ona "insan" değil Sokrates derim. Bu basit bir kavram ve kavrama değil gerçek bir varlığa işarettir (Gilson, 2007, ss. 624-626). Tikelin hakikatine yapılan bu vurgu Orta Çağ'daki dönüşümün önemli kerteriz noktalarından biridir. Tümeller üzerine yapılan tartışmaların özcü ve apriorik olması bir yana, felsefe dışındaki tüm bilimsel pratikleri belirlemiş ve neredeyse hepsinin gelişimine bariyer olmuştur. Bu sadece skolastiğin yarattığı korku değil aynı zamanda yöntemsel bir problemin bilimi kuşatmasıdır. Nominalizmle birlikte dikkat tikellere-bireylere yönelmiş ve araştırma nesnesinin biricikliği kabul edilmiştir. Ampirizm artık eli "kalem tutanın" yöntemidir. Bununla birlikte Christoph Bode, Ockhamlı'nın aynı zamanda dil bilimsel devrimini metafiziğe taşıdığını dolayısıyla bizlerin bahsedebileceği şeylerin sadece bilebileceğimiz şeyler olduğunu, ontolojinin de tıpkı böyle davranması gerektiğini belirttir (Bode, 1997, s. 234).

Tüm bu tartışmalar ekseninde nominalizmin teolojik-politik düzlemdeki etkisi de önemlidir. Aydın'a göre nominalizmle birlikte Hıristiyan dogmalarından örneğin teslis inancı anlamsız bir haleye bürünür. Nominalistlerin ifade ettiği gibi sadece tikeller-bireyler gerçekse bu durumda ya Tanrı'nın bir olduğu ya da üç ayrı Tanrı'nın olduğu sonucu ortaya çıkar. Her iki durumda da ortodoksinin üç başlı Tanrı inancı (Baba, Oğul, Kutsal Ruh) reddedilmiş olur (Aydın, 2015, ss. 22-23). Sadece teslis inancı değil nominalizm başka bir dogma olan ilk günah meselesinde de yine sert realizmle çelişir. Âdem'in işlediği günahı tüm insanlığın bakiyesine yazmak ve her bireyin bu günahtan bir şekilde pay alması durumu ancak tümeller teorisiyle açıklanabilir. Burada nominalistlerin söylediği, gerçekliğin sadece tikeller olduğu dolayısıyla insan tikellerinin dünyada işledikleri günahlardan sadece kendilerinin sorumlu olduğu düşüncesi, kilise için oldukça meşakkatli bir tartışmanın fitilini ateşlemiştir (Cevizci, 2002, s. 1049).

2. Bir Kavramı Mezarından Çıkarmak: Modern Dönemde Nominalizmin Politik-Tarihsel Tezahürleri ve Foucault'nun Nominalizmi

Nominalizmin geleneksel anlamı özellikle analitik felsefeye içkin

olarak hala tartışılmakta ve sorunsallaştırılmaktadır. Armstrong bu tartışmayı, tartışmanın neredeyse başucu sayılabilecek eserleri dolayımıyla oldukça sarih bir biçimde serimler. O, örneğin özellikler ve ilişkilerin tümeller sorunundaki en somut koyutlamalar olduğunu fakat bunların tikel mi tümel mi olduğuyla ilgili anlaşmazlıkların hala devam ettiğini belirtir. Armstrong eserinde yine meselenin önemli veçhelerinden olan doğal küme ve benzerlik kuramlarının, ilişkiler ve özellikler olmaksızın iş göremeyeceğini açıklar. Armstrong kendi bakış açısından realizmin köklerinin nominalizme göre daha derinlerde olduğunu belirtir. Realizm ile ilgili yapılması gereken şey, ilişkiselliğin ve benzerliğin öğretiye eklemlenmesini sağlamaktır (Armstrong, 2017, ss. 187-188).

Makalenin devamında amaçlanan şey, bu tartışmalardaki nominalizm boyutunun farklı disiplinlere ve özellikle politik kurama sunduğu imkânlar ve çağa uygun bakış açılarına nasıl mihmandarlık yaptığını nispi olarak açıklamaktır. Yukarıda alıntılanan metin aslında, felsefede belirli bir akımın tartışmayı geleneksel bağlamıyla hala sürdürdüğüne ilişkin bir ispat fragmanıdır. Dolayısıyla "politik-tarihsel" nominalizmden beslenen farklı teoriler olmakla birlikte, özellikle 1960'lar sonrası kimlik siyasetinin farklı veçheleri genel olarak bahsedilen nominalizmden etkilenmişlerdir. Bu anlamıyla nominalizm odaklı bakış açılarının, örneğin, eleştirel teoriden, Foucault'nun nominalizmine, sonrası Hacking'in dinamik nominalizmine vd. gramerini oluşturan ortak bir veçhe mevcuttur. Bu veçheyi genel olarak anti-özcülük (*anti-essentialism)* olarak kavramsallaştırabiliriz. Yukarıda sayılan çağdaş nominalist akımların elbette birbirlerinden farklı serencamları mevcuttur, ancak kuramlarındaki özcülük karşıtı bağlam ifade ettiğimiz gibi ortaktır. Bunun dışında başka bir ortaklık nominalist oldukları iddia edilen neredeyse tüm düşünürlerin felsefi-politik ortodoksinin dışında konumlanmalarıdır.

Nominalizmde yukarıda değinilen özcülüğün reddi iki ana başlıkta değerlendirilebilir. Bunlardan ilki kavramsal nominalizm ve ikincisi ontolojik nominalizmdir. Kavramsal nominalizm genel olarak dilde kullanılan kelimelerin sadece birer ad olduğunun altını çizer. Dolayısıyla bu nominalizm, kullanılan kelimelerin dış dünyadaki örneklerini ifade eden, onları saltık bir biçimde temsil eden evrensel şeyler olduğu iddiasını dillendiren realist akımlara muhalefet eder. Ontolojik nominalizm ise bilindiği üzere evrensellerin dış dünyada olmadığını iddiasına dayanır. Örneğin Hume, Berkeley

gibi ontolojik nominalistler, Aristotelesçi ya da Platoncu anlamda bir özün varlıklarda evrensel olarak mevcut olmadığını belirtirler. Deneyimden önce tanımlanan bir özcülük yerine deneyimle birlikte, dokunulabilir olan belirli niteliklerden söz edilebileceğini açıklarlar. Bu süreç açık uçlu ve ön belirlenimsizdir. Nesneyle ilgili gerçekleştirilen bu deneysel süreç aslında minimalist bir ontolojinin kapılarını bizlere açar. Örneğin bir ontolojik nominalist, dış dünya ile gerçekleşen belirli deneyimlerin bir sonucu olarak, "ağaç"lık kavramıyla ilgili bir nitelikler demeti elde eder. Kavramsal nominalizmin en belirgin argümanını Wittgenstein ortaya koyar. Wittgenstein "oyun" kavramındaki özcülüğü aile benzerlikleri düşüncesiyle aşmaya çalışır ve bu bakış açısını genelleştirir. Oyun haznesine dâhil edilen tüm aktivitelerin aslında dış dünyaya atıfta bulunarak kavranabilecek bir ailenin benzerlikleri (anne ve babanın gözleri, kirpikleri, kaşları veya ağızları ile çocuklarınınkiler arasındaki benzerlikler) gibi benzerlikleri vardır. Bizler hiç düşünmeden örneğin futbol, basketbol gibi topla oynanan oyunlara da, satranç gibi aktivitelere veya bir çocuğu salıncakta sallanmasına da oyun deriz. Sayılan oyunlarda ortak bir özellik olmamasına rağmen dil bilimsel sezgilerimiz bunların hepsine oyun demeyi bize fısıldar. Dolayısıyla Wittgenstein, benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmenin kavramsal özcülüğe karşı en doğru müdahale olduğunu ifade eder (Dabbagh & Dabbagh, 2015, ss. 96-97).

Nominalist düşüncenin önemli ifadecilerinden bir diğeri olan Nietzsche'nin metinlerinde genel olarak çokça nominalist öğeye rastlanabilir. Keza onun aslında tüm felsefi seyri Tanrı'nın ölümünü ilan ettikten sonra inşa edilmiş modern tümellerin ontolojik reddine dayanır. Bununla birlikte Nietzsche'nin sert nominalizmini en net ifade eden metin Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine (*On Truth and Lies in a Nonmoral Sense*) metnidir. Nietzsche burada nominalizmin en pıhtılaşmış tartışma saikine gönderme yapar:

> Özellikle kavramların kurulmasına bakalım. Her sözcük, hemen, şu yolla kavram haline gelir: Bir seferlik ve bütünüyle tikel olan ve içinden çıktığı, şimdi de onu anımsamaya yarayabileceği, kaynaktaki izlenim için değil de, sayısız, az ya da çok benzer, yani tam alındığında hiçbir zaman birbirinin aynı olmayan, dolayısıyla temelden farklı, birçok durum için kullanılmaya uygun hale gelince. Her kavram, aynı olmayanların aynılaştırılması yoluyla ortaya çıkar. Nasıl

> hiçbir yaprak bir başkasının tam olarak aynı değilse, aynı şekilde, yaprak kavramı da, bu tikel farklılıkların bir kenara atılması yoluyla, ayrılıkların unutulması yoluyla kurulur ve şimdi öyle bir tasarım uyandırır ki, sanki doğada yapraklara ek olarak bir de yaprak diye bir şey, öyle, bir temel biçim varmış da, bütün yapraklar buna göre çizilmiş. (Nietzsche, 1998, s. 58)

Nietzsche yukarıdaki pasajda bahsettiği nominalizmi antropolojik ve evrimci bir açıklamayla teorize eder. Ona göre insan bilincinin gelişimi belirli bir zorunlulukla gerçekleşir. Doğadaki güçsüzlüğünden dolayı insan, öncelikle iletişim becerisini arttırmaya bunun için de bilincini geliştirmeye ihtiyaç duyar. Bununla birlikte insan varlığının kendisini koruyabilmesinin yegâne yolu kolay iletişimdir. Kolay iletişimin esası da aslında vasattan geçer. Olabildiğince genelleştirilmiş bu dil aslında ilkel, sığ ve yüzeyseldir. Bilinç iletilebilirliği etkili kılmak için böyle bir yol izler ve kişisel ve benzersiz olan ne varsa yüzeysel hale getirir. Bilinç pek çok benzersiz şeyi ve ayrıntıyı kabalaştırarak işlevlileştirir. Dolayısıyla o, çevreyi en ince ayrıntılarına kadar inceleyen değil, eylemleri en doğru şekilde koordine edebilecek tarzda evrimleşmiştir ve iletişimi de bu anlamda konformist bir hale getirmiştir (Laderoute, 2012, ss. 4-5).

Nominalizmin başka bir yorumunu Waren Montag, *Althusser'in Nominalizmi: Yapı ve Tekillik* metninde tartışır. Burada henüz giriş kısmında Montag, Althusser'in eserleri ve kavramlarına dair, anlamın kimse için kesin olarak sabitlenmediğini belirtir. O, bu yönüyle metnin döneminin belirli göndermeler ve imalar ağına kayıtlı olduğunu, bu ağlar değiştikçe bir dönem en kesin ve ikna edici yargı ya da en spekülatif şeylerin görünmez olacağını eserinde açıklar. Dönemi içinde gözden kaçırılanlar başka bir dönemde görünür hale gelir ve bu kademeli olarak akıp gider. Bu durum aslında, hakikatlerin de bir tarihi olduğuna ve bu tarihin belirli sabitliklerle açıklanamayacağına, kendi içerisinde dinamik, tamamlanmamış ve sürekli bir hale karşılık geldiğine olan vurgudur (Montag, 1998, s. 64). Tıpkı Althusser gibi eleştirel teoride de benzer bir izlek görülebilir. Bir bütün olarak eleştirel teorinin meselesi sadece bir metnin anlamının izleklerini sürmek değildir, eleştirel teori aynı zamanda yeni toplumsal hareketlerin kuramsal anlamlandırmalarında bir tür projeksiyon görevi üstlenmektedir. Dolayısıyla metnin anlamıyla ilgili Bode'un yürüttüğü tartışma, anlamın evrenselliğinden, insanın özüne doğru yürüyen hattın eleştirisini içerir. Bode,

eleştirel teorinin anlamı sabit olarak görmediğini, anlamın metnin içerisine yazar tarafından yerleştirilmiş bir "uyuyan güzel" olmadığını ironik bir şekilde açıklar. Metnin hakikati sabit, değişmez ve tarihsiz değildir. Özcüler için metin içerisinde "uyuyan güzeli" bulup çıkarmak, onu keşfetmek, neredeyse bir mucizeyi gerçekleştirmek gibidir. Montag'ın Althusser'e referansla ifade ettiği metnin değişen toplumsal yapılarla birlikte farklı anlamlara bürünmesi meselesinin öte tarafı olan okuyan öznenin durumunun değişkenliğini Bode tamamlar. Bode, tıpkı metin gibi insanın da evrensel, tarih ötesi bir özü olmadığını, en başta iktidar ilişkileri olmak üzere birçok değişken tarafından tarihsel bir inşa ile cisimleştiğini söyler. Dolayısıyla ne metnin, ne kavramların, ne de öznenin bir doğası ya da özü mevcuttur. Eleştirel teorinin heybesindeki neredeyse tüm politik teori sakinleri bu dinamik süreci benimserler (Bode, 1997, ss. 229-230).

Aslına bakılırsa genel olarak nominalist olarak nitelendirilen düşünürler bu kavramı pek kullanmamışlardır. Bir biçimiyle oluşturdukları düşünsel evreni takip edenler, düşünüre ya da akıma bu kavramı yakıştırırlar. Lakin bu farklı felsefi yaklaşımlar anti-özcülük rahlesinden geçerek nominalist olurlar ya da öyle nitelendirilirler. Buna rağmen, tüm bu düşünürlerin içinde bilinçli olarak nominalist bakış açısını ve yöntemini kabul eden yegâne kişi Michael Foucault'tur. O, *Cinselliğin Tarihi* eserinde kendi iktidar kuramını açılımlarken şunları söyler:

> İktidar her yerdedir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerdedir. Ve iktidar, sürekli, tekrara dayalı, cansız, kendi kendini yeniden üreten her şeyiyle, tüm bu hareketliliklerden yola çıkarak beliren, bunların her birini destek alan ve geri dönerek onları sabitleştirmeye çalışan genel bir sonuçtur. Şüphesiz nominalist olmak gerekir: İktidar bir kurum, bir yapı değildir; bazılarının baştan sahip olduğu belirli bir güç değil, belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır. (Foucault, 2007, s. 72)

Foucault'nun iktidar kuramına içkin olan nominalizmine makalenin devamında değinilecektir. Fakat şunu hemen belirtmek gerekir, Foucault küçük "i" harfiyle başlayan iktidarı tanımlarken belirli bir amorfluktan bahseder. Ona göre iktidar, özsüz, akışkan, mülk edinilemeyen, merkezsiz bir ilişkidir. Foucault *Cinselliğin Tarihi* eserinden önce kaleme aldığı *Kelimeler ve Şeyler*: *İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi* eserinde Borges dolayımıyla aslında klasik nominalizme daha yakın bir yaklaşım sergiler. Burada Foucault

henüz tam olarak soy kütük yöntemine geçmemiş ve kullandığı arkeolojik yöntemi ve yapısalcılığı en ince haliyle metne nakşetmiştir. Foucault eserinde özel olarak sınıflandırmanın genel olarak ise bilimsel düşünce gibi geçerli-meşru söylemlerin oluşum ve dönüşüm dinamiklerini inceler. Nesnelerin kategorilendirilmesi onun için sadece nesnelerin biçim, içerik, işlevlilik ya da benzerlik özellikleriyle gerçekleşmez. Keza sayılan sınıflandırma biçimlerinin kendisi de dâhil olmak üzere, nesneler çoğunlukla kültürel kodlarla dolayısıyla söylemin gerisindekilerle adlandırılır. Foucault açıklamalarına Borges'in eserinde hayali olarak aktardığı bir Çin ansiklopedisindeki hayvanların nasıl sınıflandırıldıkları ile ilgili bölüm ile başlar, hayvanlar burada:

> a) İmparatora ait olanlar, b) içi saman doldurulmuş olanlar, c) evcilleştirilmiş olanlar, d) süt domuzları, e) denizkızları, f) masalsı hayvanlar, g) başıboş köpekler, h) bu tasnifin içinde yer alanlar, i) deli gibi çırpınanlar, j) sayılamayacak kadar çok olanlar, k) deve tüyünden çok ince bir fırçayla resmedilenler, ı) vesaire, m) testiyi kırmış olanlar, n) uzaktan sineğe benzeyenler. (Foucault, 2001, s. 11)

Foucault bu "münasebetsiz" sınıflandırmayla ilk karşılaştığında uzunca bir süre şaşkınlıkla güler. Onu güldüren şey örneğin, imparatora ait olanlar ile deli gibi çırpınan hatta devetüyünden ince fırçalarla çizilen diye ifade edilen ve aslında gerçek bile olmayan hayvanların tuhaf kategorilendirilmesidir. Bizim algımıza göre burada, ne belirgin bir yasa ne de belirgin bir geometrik mekânla sınırlandırılma vardır, bu sınıflandırma biçimi aslında tam anlamıyla kural dışıdır. Öylesine konulmuş, yerleştirilmiş bu şeylere ortak bir mekân bulmak ve her birini kapsayan bir yer tanımlamak imkânsızdır. Galiba onların tek ortaklığı dilde yapılandırılmalarıdır (Foucault, 2001, ss. 14-15). Foucault, aynı zamanda bu sınıflandırmanın bir Batılı için yer ve ad ortaklığını yok ettiğini dolayısıyla dili de tahrip ettiğini açıklar. Huzursuz edici bu durum, yoldan çıkma (*atopia*) ve konuşma yeteneğini kaybetmeyle (*aphasia*) ilişkilidir. Bu huzursuzluk aynı zamanda, bilinç düzeyinde gerçekleşir; "tuhaf-tutarsız" sınıflandırmanın yarattığı bir tür zihinsel bükülmedir bu. Foucault durumun kültürle olan ilgisini şöyle açar:

> Öylesine ki, Borges tarafından zikredilen Çin ansiklopedisi ve önerdiği tasnif sistemi, mekansız bir düşünceye; odu ocağı olmayan, ama aslında karmaşık biçimler, arapsaçı gibi dolanmış yollar, garip yerler, gizli geçitler ve

> öngörülemeyen iletişimlerle tıka basa dolu görkemli bir evrene dayanan kelime ve kategorilere götürmektedir; böylece, üzerinde yaşadığımız dünyanın diğer ucunda, bütünü itibariyle uzamın düzenliliğine bağlı olan, ama varlıklarının çoğulluğunu bizim için adlandırma, konuşma ve düşünme olanağı bulunan mekânlardan hiçbirinin içinde dağıtıma tabi tutmayan bir kültür bulunacaktır. (Foucault, 2001, ss. 16-17).

Sınıflandırmadan yola çıkarak Foucault aslında kültürün temel kodları olan, dile, algılama şemalarına, tekniklerine, değerlerine, uygulamaların hiyerarşisine atıf yapar. Sınıflandırmaları yaparken bu kodlar sahnenin gerisinde hep mevcuttur. İnsan Foucault'ya göre belirli bir ampirik düzenin zaten içinde doğar. Aslında felsefe ve bilimin konusu da bu kodlara göre yapılan sınıflandırmaların her veçhesini deşifre etmektir (Foucault, 2001, s. 18). Foucault bu "geçerli" söylem ve sınıflandırmaların aslında hiç de evrensel-ezeli olmadığını, kültürden kültüre ve zaman içerisinde değiştiğini eserinde haritalar. Dolayısıyla burada evrensel ve değişmez olduğu farz edilen bir kültürün ve bilincin failliğinin ötesinde, belirli tikel-yerel kültürlerin, söylemi ilişkisel olarak inşa etmesi durumu söz konusudur. Dolayısıyla evrenseller, ilişkiler ile ihlal edilmiş ve bozulmuştur. Söylem ne zaman dışıdır ne de kerameti kendinden menkul bir şeydir. Kendi yazın serüveninin bu döneminde onu nominalizme yakın kılan da bu bakış açısıdır. Foucault, bilim ve felsefe alanındaki geçerli söylem biçimlerinin belirli bir tarihsel anda nasıl değiştiğini tespit ettikten sonra onun için başka bir patika açılır. Bu patika "nedensellik sorunu" dur. Arkeolojik araştırmalarda ortaya çıkan değişimlerin sebebi olan güç ilişkilerinin gramerini tespit etmek ancak başka bir yöntemin eklemlenmesiyle gerçekleşir, bu yöntem soy kütük yöntemidir (Nola, 1998, ss. 126-127).

Buradan hareketle öncelikle şu söylenebilir. Foucault'nun iktidarın gramerini analiz etmesi süreci mecburen politiktir. Bütün bir siyasal kuram içerisinde iktidar kavramı neredeyse disiplinin "yer çekim yasası" gibidir. Foucault'nun teorisiyle birlikte kavram ikili bir veçheye bürünür. İlki siyasal kurama içkin olarak iktidar meselesinin ele alış biçiminin bağrında bir yarık açar. Bir diğeri de eleştirel kuramlar açısından yarattığı muhalif söylem biçimlerini değiştirmesi, şekillendirmesi, diğerlerinden farklılaştırmasıdır. Aslında onun yaptığı, dünyayı "İktidar" zaviyesinden bakanlarla "iktidar" zaviyesinden bakanlar diye ikiye ayırmasıdır. Dolayısıyla kendisini

"tarihsel nominalist" olarak addeden Foucault'nun nominalizmi aynı zamanda "politik nominalizmdir". Pratikte de ikinci söylenenle bağlantılı olarak, bu iktidar kavramsallaştırması yeni toplumsal hareketlere bir nevi kılavuz olmuştur.

Foucault iktidar analizinin hemen başlangıcında nominalist tavrını ortaya koyar. Alasuutari, Foucault'nun metinlerinde temel kavramları örneğin "Güç" kavramını tırnak içine almasının sebebini kavrama yüklenmiş belirli ontolojik yüklerden kaçınmak istemesiyle ilişkilendirir. Onun bu tavrı ayrıca kavramı analitik bir tarzda araştırmak istemesinin bir sonucudur. Foucault şunu net bir şekilde fark etmiştir; kavramın analizleri de aslında kavram nesnesinin bir parçasıdır. İktidar kavramı hakkında konuşurken aslında yapılan şey, onun içsel ve döngüsel ontolojisini geliştirmektir. Alasuutari, Foucault'nun bu tavrını Giddens'ın sosyolojik kavramların toplumsal döngünün içerisine girdikleri andan itibaren "kirleneceği" iddiasıyla açıklar. Giddens, sadece iktidar için değil, insan bilimleriyle ilgili birçok kavramın toplumsal dolaşım ağı içerisinde sadece bir bilgi nesnesi olarak kalmadıklarını aynı zamanda toplumsal insanın bir parçası olduklarını belirtir. Kavramlar insan davranışlarını değiştirir, onları sınırlar ve çerçeveler (Alasuutari, 2010, s. 407). Ona belki de nominalist olduğunu ilk söyleyen yakın arkadaşı Poul Veyne de benzer şekilde Foucault'nun eserlerindeki somut olgulara içkin yöntemiyle tarihsel özgünlükleri keşfettiğini, bunların hepsinin başlı başına ve özerk birer "tema" olduklarını belirtir. Veyne kendisinin kullandığı "tema" kavramına karşın Foucault'nun daha doğru ve ihtiyatlı olduğunu belirtir. Foucault "tema"lara "şeyler" der ve bu kavramla araştırma nesnesini yüklerinden arındırır. Veyne onun not defterine yazdığı ve çok bilinmeyen şu cümleyi bizlere aktarır: "Tümelleri tarihin rendesinden geçirmek değil, tarihi tümelleri reddeden bir düşünce düzleminden geçirmek..." Veyne'e göre, Foucault'yu nominalist yapan şey, tarih ötesi addedilen belirli genel fikirler ve kavramlardan yola çıkmamasıdır (Veyne, 2014, s. 18).

Foucault'nun "tarihi tümelleri reddeden bir düşünce düzleminden geçirmek" ifadesi oldukça katmanlı bir araştırmayla mümkün olur. O, iktidarın işleyişini çok incelikli bir şekilde teorisine aktarır. Foucault'nun yapmaya uğraş verdiği şey; tarihsel evrenselleri sorgulayıp onları yok etmek değildir. O, kuramsal işçiliğine en azından bu saikle girişmez. Onun asıl amacı

bu evrensellerin hangi toplumsal ve tarihsel dinamiklerle "evrensel" hale geldikleridir. Mesele aslında sadece delilerin, mahkûmların, cinsel ötekiliklerin tarihini soruşturmak değil aynı zamanda iktidar denen mefhumun tarihin bir anında neden bu tikellikler üzerine bir düzenek (*dispozitif*) inşa ettiğidir. Lemke, Foucault'nun teorisinin ana hattının, ne "şeylerin özü"nü tespit etmek olduğunu ne de evrensellerin olmadığını ispat ederek bir tür görecelilik iddiasının inşası olduğunu söyler. Lemke bunu somut olarak "delilik" mefhumu dolayımıyla anlatır. Foucault delilik üzerine olan araştırmasında ilk olarak antropolojik bir öz ya da tarihsel bir genellik olarak deliliğin var olmadığı tezinden hareket eder. İkinci olarak Foucault birçok farklı dinamiğin bir araya gelip deliliği tarihsel bir gerçeklik olarak nasıl inşa ettiğini araştırır. Soru aslında oldukça sarihtir: "Delilik bir evrensel gerçek değil ise, bu "yanılgıya" ve "sanrıya" tarihsel bir gerçeklik rolü tahsis edilmesinden sorumlu olan hangi bilgi biçimleri ve pratiklerdir?" Deliler nasıl oluyor da bir özne olarak hedef alınıp, bilgi-iktidarının bir "nesnesine" dönüşüyor? Foucault'nun tarihsel nominalizm olarak adlandırdığı yöntemin temelinde, belirli sabitliklere, doğa yasalarına olan güvene ve bilmeyle alakalı ilgilerin tersine döndüğü fikrine olan şüphe vardır. Tarihsel nominalizm "şeylerin" bilinmesinin aracısı değildir, bu yöntem ile Foucault, onların kendinden menkul olma niteliklerini çekip alır ve onları "tekillikleri" ile değerlendirir. Lemke bu noktada tarihsel nominalizmi oldukça zihin açıcı bir şekilde özetler, ona göre Foucault "nesneleri" çözümleme için çıkış noktası yapmanın ötesinde, nesneleri nesne olarak inşa eden pratiklere yoğunlaşır. Son söz; dolayısıyla Foucault'nun odak noktası nesnelerden çok pratiklerdir. Bu pratiklerin işleyişi de tarih yazımına özgü tümellerin (teleoloji, ereklilik, yeniden üretim vs.) reddiyle mümkün olur ve nesneler doğal olarak süreç ve pratiklerin birer iz düşümü olarak saptanır (Lemke, 2016, ss. 470-471, 474).

Kavramların, türlerin, sınıflandırılmayı bekleyen kategori nesnelerinin keşfedilmek için orada bir yerde durup bizi bekleyen şeyler olmadığı, bunların hepsinin aslında toplumsal-sosyal birer inşa olduğu gerçeği çağdaş nominalizmin en önemli iddialarından biridir. Bu iddianın tekfir ettiği en önemli nokta da özcülük, sabitlik ve devinimsizliktir. Foucault ilişkiselliği, şeyleri "kerameti kendinden menkul" olarak değerlendirmeyerek ve oldukça karmaşık bir ilişki katmanı serimleyerek göstermiştir. Foucault tüm

bu anlatılanların en sarih özetini *Biyopolitikanın Doğuşu* eserinde açıklar. O, tarihselci yöntemin yaptığı şeyi yani, tarihi bir tür eleştirel yöntem olarak kullanıp evrenselleri sorgulamayı devre dışı bırakır. Dolayısıyla yapmak istediği şey aslında, evrensellerin var olmadığını varsayıp nasıl bir tarih yazılabileceğini göstermektir. "Hem teorik hem de yöntemsel bir karardan yola çıkıyorum: evrensellerin var olmadığını varsayalım. Bu noktada tarihe ve tarihçilere şu soruyu soruyorum: Devlet, toplum, hükümdar, tebaa, vb. bir şeyin varlığını a priori kabul etmediğiniz takdirde nasıl tarihi yazabilirsiniz?" Foucault tarihselciliğin yani tarihsel pratiklerle evrensellerin oluşumu ve değişimini soruşturan "ilerici" ve eleştirel halini dahi kabul etmez. Dolayısıyla tarihselciliğin öteki yüzü olan; belirli tarihsel pratiklerin açıklanmasında kısmen ve kabul edilebilir şekilde belirli evrensellerden yola çıkmak fikri onun için hiç tercih edilebilir bir şey değildir (Foucault, 2015, ss. 5-6). Sardinha, bu tarihsel-politik nominalizmin genel özelliklerini birkaç aşamada özetler. Bunlardan ilki, konu olarak alınan her şeyi, -bunlar politik kategoriler olabilir ya da cinsellik veya delilik gibi çalışma nesneleri olabilir- özlerinden arındırır. Burada özler öncelikli değildir hatta belirli bir kısmi referans olarak bile değerlendirilemezler. İkinci olarak bu nominalizm her uygulanışında tarihsel araştırmalarla çalışır. Dar felsefi incelemelerin ya da kurgusal tartışmaların bu yöntemde yeri yoktur. Buradan hareketle yukarıdan aşağıya bir teorik inşa yerine, pratiklerden dolayısıyla içkinlik düzleminden yola çıkan bir analiz söz konusudur. Bu içkinlik analizi asla durağan ve sabit değildir. İlişkiselliğin sebep olduğu bağlantı uçlarının varlık hallerini, özne ve nesnenin sürekli olarak koşullandığı bir devingenlik uzamı burada belirleyicidir (Laval vd., 2020, ss. 328-329).

Sonuç

Felsefi alanda kapalı devre yürüyen bir tartışmanın toplumsal ilişkilere sirayet etmesi ancak belirli somut ihtiyaçlar ile gerçekleşir. İktidar ilişkileriyle şekillenen toplumsal yaşam, bahsedilen felsefi söylemi kamusallaştırıp bir tür alet çantası haline getirir. Tümeller üzerine olan yüzlerce yıllık tartışmanın çağdaş felsefeye aktarılması ve farklı veçhelerle ele alınması da bahsedilen durumun en somut örneklerinden biridir. Çağdaş nominalizmin ön belirlenimsizliğe yaptığı vurgu, ilişkisellikle kurduğu bağ ve "öz"den önce oluşu merkeze alması, kavramın felsefi düzlemdeki hacmini arttıran en önemli nedenlerdir. Bu anlamda kavram çerçevelediğimiz haliyle bile

henüz özellikle yerli literatürde hak ettiği yeri bulamamıştır dolayısıyla hem kavramın tanıtılması hem de günümüz felsefi-politik tartışmalardaki konumunun tespiti, makalenin amacı açısından belirleyiciydi. Nominalizm her şeyden önce verili olanı kolayca kabul etmeyen bir perspektif sunarak, bizlerin çoğunlukla tartışmasız bir şekilde benimsediği, tözsel, politik-kültürel kimliklerin yeniden sorgulanmasının imkânını sağlar. Bu anlamıyla da kavram artık yeni bir haleye bürünerek tarihsel-politik nominalizm adını alır. Makalede de açıklandığı üzere bahsedilen nominalizmin tekrardan dolaşıma girmesindeki en önemli figür Foucault'tur. Foucault oldukça radikal bir girişimle felsefi alanda gerçekleşen tümellerin var olup olmadığı meselesine hiç girmeyerek, tarihsel pratiklere içkin bir şekilde bu tümellerin nasıl inşa edildiğine odaklanmıştır. Foucault'nun inşa ile bize gösterdiği şey sadece kavramların inşası değildir. Aynı zamanda toplumsal kimlikler de bu inşa pratiğinden payını alır. Bu minvalde nominalizmin bizi götüreceği uğrak aslında ontolojinin uğrağıdır. Belirli bir yöntemsellikle epistemoloji, ontolojiye varır. Lakin bu kimliklerin inşa olması durumu gerçeklikleriyle ilgili bir eksiklik yaratmaz. Hem kavramlar hem de toplumsal kimlikler, etkileriyle ve etkilenmeleriyle birlikte oldukça dinamik bir ilişkiselliği canlı tutarlar. Foucault'nun nominalizmi de klasik nominalizmden tam olarak burada ayrılır.

Kaynaklar

Akkanat, H. (2016). *Klasik Dönem İslam Felsefesinde Tümeller*. Karahan Kitabevi.

Alasuutari, P. (2010). The Nominalist Turn in Theorizing Power. *European Journal of Cultural Studies*, *13*(4), 403-417.

Aristoteles. (2017). *Kategoriler* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.

Armstrong, D. M. (2017). *Tümeller-Bakış Açımı Değiştirdiğim Bir Giriş* (E. S. Kuşçu, Çev.). Dergâh Yayınları.

Aster, V. A. (2005). *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi* (V. Okur, Çev.). İm Yayınevi.

Aydın, H. (2015). Ortaçağ Felsefesinde Dil, Düşünce ve Gerçeklik İlişkileri ve Metafizik Alandaki İzdüşümleri. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 1-28.

Bode, C. (1997a). A Modern Debate over Universals? Critical Theory Versus "Essentialism". *The European Legacy*, *2*(2), 229-237.

Brown, D. (2012). Hume and the Nominalist Tradition. *Canadian Journal of Philosophy*, *42*(S1), 27-44.

Cevizci, A. (2001). *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. Asa Kitabevi.

Cevizci, A. (2002). Felsefe Sözlüğü. İçinde *Tümel*. Paradigma Yayınevi.

Çotuksöken, B., & Babür, S. (1993). *Ortaçağda Felsefe*. Kabalcı Yayınevi.

Dabbagh, H., & Dabbagh, S. (2015). Ontological Nominalism and Analytic Philosophy: On the Possibility of Philosophizing Whilst Dispensing with Universals. *Philosophy Study*, *5*(2), 93-99.

De Libera, A. (2013). *Ortaçağ Felsefesi* (Işık Ergüden, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.

Dönmez, S. (2004). Orta Çağ Felsefesi Bir Hristiyan Felsefesi Midir? *Felsefe Dünyası*, (40), 94-107.

Dönmez, S. (2021). *İslam Orta Çağı'ndan Latin Orta Çağ'a Felsefi Gezintiler*. Net Kitaplık Yayıncılık.

Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Yayınevi.

Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi* (H. Tanrıöver Uğur, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanin Doğuşu* (A. Tayla, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gilson, E. (2007). *Ortaçağda Felsefe Patristik Başlangıçtan XIV. Yüzyılın Sonlarına Kadar* (A. Meral, Çev.). Kabalcı Yayınevi.

Gökberk, M. (2010). *Felsefe Tarihi*. Remzi Kitabevi.

Hegel, G. W. F. (2021). *Felsefe Tarihi OrtaÇağ Felsefesi ve Modern Felsefe: 3. Cilt* (D. B. Kılınç, Çev.). NotaBene Yayınları.

Laderoute, K. (2012). *Nietzsche as Nominalist*. Academia.edu, https://www.academia.edu/1829828/Nietzsche_as_Nominalist

Laval, C., Paltrinieri, L., & Taylan, F. (Ed.). (2020). *Marx ve Foucault-Okumalar, Kullanımlar, Yüzleştirmeler* (İ. Birkan, Çev.). İletişim Yayınları.

Le Goff, J. (2017). *Ortaçağda Entelektüeller* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Lemke, T. (2016). *Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi* (Ö. Karlık, Çev.) Phoenix Kitap.

Loux, M. J. (2009). Aristotle on Universals. Içinde G. Anagnostopoulos (Ed.), *A Companion to Aristotle* (ss. 186-196). Wiley.

Montag, W. (1998). Althusser's Nominalism: Structure and Singularity (1962–6). *Rethinking Marxism*, *10*(3), 64-73.

Nietzsche, F. (1998). Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine (O. Aruoba, Çev.). *Cogito*, (16), 55-67.

Nola, R. (1998). Knowledge, Discourse, Power and Genealogy in Foucault. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, *1*(2), 109-154.

Platon. (2014). *Devlet* (M. A. Cimcoz & S. Eyüboğlu, Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Shogimen, T. (2007). *Ockham and Political Discourse in the Late Middle Ages*. Cambridge University Press.

Veyne, P. (2014). *Foucault, Düşüncesi, Kişiliği* (lşık Ergüden, Çev.). Alfa Yayınları.

White, J. (2001). Ockham and Nominalism: Toward a New Paradigm: *Catholic Social Science Review*, *6*, 271-287.

Öz: Nominalizm, Orta Çağ felsefesi içerisinde kristalize olan ve modern düşüncenin teşekkülünde rol oynayan temel ontolojik-epistemolojik izleklerden biridir. Kökeni Antik Yunan'daki tümeller tartışmasına dayanan bu kavram, Orta Çağ'da sistemli bir yapıya kavuşmuş, sonrasında farklı veçheleriyle modern felsefi yaklaşımların sınırlarını tayin eden ufuk çizgilerinden biri haline gelmiştir. Bu anlamıyla, birçok felsefi ve politik gelenek, nominalizmin sunduğu kavramsal imkânlar aracılığıyla yerleşik felsefi ortodoksiyi sorunsallaştırmışlardır. Bu çalışma, eleştirel teoriler bağlamında farklı düşünürlerin nominalizmi alımlama biçimlerini irdelemekte; bu doğrultuda özellikle Michel Foucault'nun "tarihsel nominalizm" yaklaşımını merkeze almaktadır. Makale ayrıca, anti-özcü düşüncenin en güçlü kuramsal dayanaklarından biri olan nominalizmin, çağdaş toplumsal hareketlerin ontolojik zeminini nasıl beslediğini ve Ockhamlı William'ın mirasının "muhalif habitus" içerisinde nasıl yeniden üretildiğini analiz edecektir.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ felsefesi, tümeller, nominalizm, Ockhamlı William, Foucault.